

BANK VA KREDIT MUASSASALARINI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY INVESTITSİYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH

Maxmudov Anvarjon

Farg'ona davlat texnika universiteti, katta o'qituvchisi

anvar_maxmudov1968@mail.ru

Abduraximov Abdulloh Qodirjon o'g'li

Farg'ona davlat texnika universiteti, 3-bosqich

talabasiabdullohbek25may@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston bank va kredit muassasalarini rivojlantirishda mahalliy investitsiyalardan samarali foydalanish masalalari tahlil qilib chiqdim.. Markaziy bank 2025-yilgi statistik ma'lumotlari asosida bank tizimining joriy holati baholangan, mahalliy investitsiyalarni jalb etishning asosiy yo'nalishlari hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan ekan. Maqolada esa bank aktivlari, kredit portfeli va depozit bazasining o'sish sur'atlari ko'rib chiqib ayta olamanki, mahalliy sarmoyalarning bank kapitalizatsiyasiga ta'siri keng qamrovli, ta'sirli deya olaman.

Kalit so'zlar: mahalliy investitsiya, bank tizimi, kredit muassasasi, depozit baza, kapitalizatsiya, moliyaviy barqarorlik, O'zbekiston Markaziy banki.

Zamonaviy iqtisodiyotda bilamizki, bank va kredit muassasalarining barqaror rivojlanishi davlat moliyaviy tizimining asosiy ustunlaridan biri bo'lib qoldi. Va hozirda Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda mahalliy investitsiyalar, ya'ni aholi jamg'armalari, korxonalar mablag'lari va davlat resurslari albatta hal qiluvchi muhim rol o'ynaydi. Xorijiy investitsiyalarga nisbatan mahalliy kapital yanada barqaror manba bo'lib, milliy bank tizimini tashqi ta'sirlardan himoya qiladi.

O'zbekiston iqtisodiyoti 2025-yilda 7,7 foizlik o'sish sur'atini qayd etdi va bu mintaqadagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Ayni paytda bank tizimi ham sezilarli transformatsiyani boshdan kechirmoqda, ulardan davlat banklarini xususiylashtirish jarayoni, raqamli moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi va yangi kredit institutlarining tashkil etilishi bank sektorining rekonfiguratsiyasiga olib kelmoqda. Ushbu sharoitda mahalliy investitsiyalardan samarali foydalanish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Maqolada quyidagi tadqiqot usullaridan foydalandim: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025-yilgi statistik ma'lumotlari tahlili, qiyosiy tahlil usuli, tizimli yondashuv hamda induktiv-deduktiv mantiq lardan. Asosiy ma'lumot manbalari sifatida Markaziy bankning rasmiy statistik byulleteni, AQSh Davlat departamentining 2025-yilgi investitsiya iqlimi hisoboti va Moliyaviy barqarorlik hisoboti (2025-yil birinchi yarim yillik) ishlatdim.

2025-yil mart oyiga ko'ra, O'zbekistonda 36 ta tijorat banki faoliyat yuritayotgan bo'lib. Ularning tarkibiy tuzilmasi quyidagicha;

9 ta bank to'liq davlat mulki

15 ta bank qisman davlat mulki

12 ta xususiy bank (shundan 7 tasi xorijiy kapital ishtirokida)

1-jadval

Tijorat banklarining aktivlarini tasimlanishi

Aktiv turi	Hajmi(trl.so'm)	Ulushi foizda	Ulushi mlrd. doll
Kredit investitsiyalar	587	63.5	46.7
Investitsiyalar va qimmatli qog'ozlar	103	11.1	8.2
Boshqa norezidentlar banklardagi mablag'lari	51.7	5.6	4.1
Markaziy bankdagi mablag'lar	43.9	4.7	3.5
Asosiy vositalar	29.9	3.2	2.4
Boshqa aktivlar	108.2	1.7	8.6

Tijorat banklar 390 dan ziyod filial tarmog'i orqali xizmat ko'rsatmoqda. Davlat banklari bank sektori kapitalining 61 foizini va aktivlarining 65 foizini nazorat qiladi.

2-Jadval.

O'zbekiston bank tizimining asosiy ko'rsatkichlari¹

Ko'rsatkich	2024-yil boshi	2025-yil oxiri
Jami aktivlar	769,3 trln so'm (\$61,2 mlrd)	924,8 trln so'm (\$73,5 mlrd)
Kredit portfeli	514,4 trln so'm	587,0 trln so'm (\$46,7 mlrd)
Depozitlar	308,7 trln so'm	417,3 trln so'm (\$33,2 mlrd)
Bank kapitali	114,8 trln so'm	135,3 trln so'm (\$10,8 mlrd)
Kapital yetarliligi (N1)	> 18%	18,3%
M2 pul massasi	277,1 trln so'm	378,6 trln so'm (\$30,1 mlrd)

Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil yakuniga ko'ra bank tizimi quyidagi o'sish sur'atlarini qayd etdi: aktivlar 20,2 foizga, kredit portfeli 14,1 foizga,

¹Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025-yilgi statistik byulleteni

depozitlar 35,2 foizga, bank kapitali esa 17,9 foizga oshdi. Bu ko'rsatkichlar nafaqat tizimning kengayib borayotganini, balki investitsion muhitning yaxshilanayotganini ham tasdiqlaydi.

Yillik inflyatsiya 9,8 foizdan 7,3 foizga tushurildi, bu bank muassasalari uchun kredit risklarini pasaytirish va real foiz stavkalarini normallashtirish imkonini berdi. Moliyaviy barqarorlik hisobotida ta'kidlanishicha, bank tizimidagi stress darajasi pasaydi, likvidlik yaxshilandi va kapital yetarliligi minimal talablardan yuqori darajada saqlanmoqda deb aytib otiladi.

Moliyaviy nuqtai nazardan "mahalliy investitsiya" deganda mamlakat ichidagi yuridik va jismoniy shaxslarning bank tizimiga yo'naltirilgan pul mablag'lari, qimmatli qog'ozlar va moddiy aktivlar tushuniladi. Asosiy manbalar quyidagilardan iborat:

Aholi jamg'armalari va depozitlari - bank resurslari bazasining eng barqaror qismi

Korporativ sektordagi erkin aylanma mablag'lar - real sektor bilan banklar o'rtasidagi bog'lovchi omil

Davlat jamg'arma fondlari va byudjet resurslari - infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda asosiy manba

Xususiylashtirilgan korxonalaridan tushadigan mablag'lar - yangi investitsion imkoniyatlar

Qimmatli qog'ozlar bozori vositalari - kapital bozorining rivojlanishi bilan kengayib boruvchi segment

2025-yil oxiriga kelib, depozitlar hajmi 417,3 trln so'mga (33,2 mlrd dollar) yetdi, bu 2024-yilga nisbatan 35,2 foizlik o'sishni anglatadi. Ushbu keskin o'sish bir qator omillar bilan izohlanadi:

Aholining moliyaviy savodxonligi va bankka bo'lgan ishonch darajasining oshishi

Raqamli bank xizmatlarining kengayishi va masofaviy depozit ochish imkoniyatlarining yaratilishi

Real foiz stavkalarining jozibadorligi inflyatsiya pasayishi bilan depozit stavkalarining nisbiy o'sishi

Davlat tomonidan depozitlarni himoya qilish tizimining mustahkamlanishi

Depozit bazasining bunday o'sishi bevosita mahalliy investitsiyalar orqali amalga oshirilgan bo'lib, bank tizimining xorijiy qarzlarga bog'liqligi sezilarli darajada kamayishiga yordam berdi.

Kredit portfelining 587,0 trln so'mga (46,7 mlrd dollar) yetishi 14,1 foizlik o'sish bank sektorining iqtisodiy o'sishga hissasini yaqqol ko'rsatadi. Bunda mahalliy investitsiyalar, xususan, kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish, qishloq xo'jaligi kreditlari hamda ipoteka dasturlarida asosiy rol o'ynadi deb hisoblayman.

Moliyaviy barqarorlik hisobotida ta'kidlanishicha, korporativ sektordagi likvidlik va rentabellik ko'rsatkichlari yaxshilandi, bu o'z navbatida kredit portfeli sifatini oshirdi. Uy xo'jaliklari bo'yicha esa qaytarish intizomi saqlanib, daromadlar o'sdi va qarz yuki kamaydi.

O'zbekistonda bank tizimini isloh qilishning eng muhim yo'nalishlaridan biri — davlat banklarini xususiylashtirishdir. 2025-yil oxiriga qadar uchta yirik davlat banki xususiylashtirish jarayonini yakunlash ustida xalqaro maslahatchilar bilan hamkorlikda ishlamoqda edi.

2025-yil fevralda hukumat Franklin Templeton kompaniyasini 2 mlrd dollarlik O'zbekiston Milliy Investitsiya Fondi (UzNIF) aktivlari menejeri sifatida tayinladi. Ushbu fond orqali davlat korxonalarining kapital bozorida IPO qilishi rejalashtirilgan. Bu qadam mahalliy investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratib, bank aksiyadorlik kapitalida milliy ishtirokchi ulushini kengaytirish imkonini beradi.

Hozirda davlat banklari bank sektori kapitalining 61 foizini va aktivlarining 65 foizini nazorat qilmoqda. Xususiylashtirish chora-tadbirlarining izchil amalga oshirilishi bu nisbatni o'zgartirishi va xususiy mahalliy kapitalning banklar boshqaruviga kirib kelishiga zamin yaratishi kutilmoqda.

Mahalliy investitsiyalardan samarali foydalanishda quyidagi muammolar aniqlanadi:

Yuqori foiz stavkalari: Foiz stavkalarining hali ham nisbatan yuqori darajada qolishi kredit xizmatlarining narxi oshib ketishi va kreditga bo'lgan talabni cheklashi xavfini keltirib chiqaradi

Kapital bozorining rivojlanmaganligi: Qimmatli qog'ozlar bozorining sayozligi mahalliy investorlar uchun bank aksiyalariga investitsiya qilish imkoniyatlarini cheklaydi

Moliyaviy savodxonlik muammosi: Aholining bir qismi bank xizmatlaridan hali ham foydalanmaydi, bu esa potentsial depozit bazasini to'liq shakllantirishga to'sqinlik qiladi

Hududiy nomutanosiblik: Toshkent shahri va viloyatlar o'rtasida bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarida jiddiy farqlar mavjud

Raqamli infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmaganligi: Ba'zi mintaqalarda internet qamrovi past, bu raqamli bank xizmatlarining kengayishiga to'sqinlik qiladi

Mahalliy investitsiyalardan samarali foydalanishni ta'minlash maqsadida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Depozit sug'urtalash tizimini takomillashtirish: Depozit kafolatlash miqdorini oshirish va sug'urtalash mexanizmlarini kengaytirish aholining banklarga bo'lgan ishonchini yanada mustahkamlaydi

Mahalliy obligatsiya bozorini rivojlantirish: Bank va kredit muassasalari uchun mahalliy obligatsiyalar chiqarish imkoniyatlarini kengaytirish, bu xorijiy qarzlarga muqobil kapital manbai sifatida xizmat qiladi

Hududiy bank infratuzilmasini kengaytirish: Qishloq va chekka hududlarda mobil bank punktlari va agentlik banki tizimini joriy etish

Soliq rag'batlantirish mexanizmlari: Uzoq muddatli depozitlarga solinadigan daromad solig'idan imtiyozlar berish, bu mahalliy jamg'armalarni uzoq muddatli bank resurslariga aylantiradi

Fintech ekotizimini rivojlantirish: Mahalliy startaplar va raqamli moliyaviy platformalarni qo'llab-quvvatlash orqali yangi investitsiya kanallarini yaratish

Korporativ boshqaruvni takomillashtirish: Banklarda korporativ boshqaruvning shaffofligini oshirish, bu mahalliy institutsional investorlar — pension fondlari va sug'urta kompaniyalarining bank aksiyalarini sotib olish istagini kuchaytiradi

Tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimi 2025-yilda sezilarli miqdoriy va sifat o'zgarishlarni boshdan kechirdi. Bank aktivlari 924,8 trln so'mga yetishi, depozit bazasining 35,2 foizga o'sishi va kredit portfelining kengayishi bularning barchasi mahalliy investitsiyalarning tobora ortib borayotgan rolini tasdiqlovchi ko'rsatkichlardir.

Mahalliy investitsiyalar bank va kredit muassasalarini rivojlantirishning barqaror manbasi sifatida xorijiy kapitalga nisbatan bir qator ustunliklarga ega: ular valyuta riskiga kamroq moyil, milliy manfaatlar bilan uyg'unlashgan va uzoq muddatli loyihalarga yo'naltirilgan bo'ladi.

Davlat banklarini xususiylashtirish, UzNIF orqali IPO imkoniyatlarini kengaytirish, depozit bazasini mustahkamlash va raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish bu kompleks choralar mahalliy investitsiyalarning bank tizimiga samarali jalb etilishini ta'minlovchi asosiy vositalar sifatida baholanadi.

Iqtisodiyotning 7,7 foizlik o'sishi, inflyatsiyaning 7,3 foizga tushirilishi va bank kapitalining yetarliligi ko'rsatkichi (18,3 foiz) bu makroiqtisodiy asoslar bank tizimida mahalliy investitsiyalar uchun qulay muhitning shakllanayotganidan dalolat beradi. Bunday sharoitda to'g'ri siyosat yuriting va institutsional islohotlarni izchil davom ettirish O'zbekiston bank sektorini yangi sifat bosqichiga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025-yilgi statistik byulleten. Toshkent, 2026. <https://cbu.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025-yil birinchi yarim yillik uchun Moliyaviy barqarorlik hisoboti. Toshkent, 2025. <https://cbu.uz/en/financial-stability>
3. AQSh Davlat departamenti. 2025-yilgi investitsiya iqlimi: O'zbekiston. Washington, 2025. <https://www.state.gov>

4. INVEXI Advisory. O'zbekiston Markaziy banki: 2025-yil yakunlari 7,7% iqtisodiy o'sish. 2026-yil fevral. <https://invexi.org>

5. O'zbekiston Markaziy banki. Tijorat banklarining asosiy ko'rsatkichlari to'g'risida ma'lumot (2025-yil 1-yanvar va 1-dekabr). <https://cbu.uz/en/statistics/bankstats>

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yilgi iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish ustuvorliklariga oid Farmoni. Toshkent, 2025.